

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Liturgia Sacra 21 (2015), nr 2, s. 465–510

Sprawozdanie z III Sympozjum Syro-Arabicum

(USEK, Kaslik [Liban] 3–7 lutego 2015 r.)

Niedaleko Bejrutu, w mieście Kaslik w Libanie, znajduje się słynny Uniwersytet Ducha Świętego (USEK), w którym jedną z głównych prac badawczych są systematyczne studia nad chrześcijańskim dziedzictwem lokalnych Kościołów należących do tradycji syryjskich. To dziedzictwo, niezwykle cenne ze względu na swoje starożytne pochodzenie i bliskowschodnie umiejscowienie, wciąż stanowi ważne wyzwanie naukowe. Do dziś bowiem w dużej mierze pozostaje ono ukryte, nieopracowane i nieznane. Tymczasem składające się na nie oryginalne dzieła spisane w języku syriackim i arabskim z całą pewnością mogą wnieść wiele bogactwa w to wszystko, co składa się na całościowo pojęte dziedzictwo chrześcijańskie. Dlatego niezwykle ważnym wydaje się ciągle zgłębianie zarówno teologii, filozofii, jak i liturgii zrodzonych i rozwiniętych w tym właśnie środowisku.

Jedną z inicjatyw mających na celu pogłębienie i usystematyzowanie studiów nad tymi tradycjami jest organizowane od 1995 r. w Libanie Sympozjum *Syro-Arabicum*. Jego inicjatorem i wciąż aktywnym protagoniście jest prof. Samir Khalil Samir SJ — egipski badacz, wykładowca Papieskiego Instytutu Orientalnego (PIO) w Rzymie oraz założyciel Centrum Dokumentacji i Badań nad Arabskim Chrześcijaństwem (CEDRAC) przy bejruckim Uniwersytecie Świętego Józefa. Choć do dziś odbyły się tylko trzy spotkania w ramach rzeczonoego wydarzenia naukowego (II Sympozjum *Syro-Arabicum* odbyło się w 1998 r., zaś III we wrześniu 2015 r.), wniosły one wielki wkład w popularyzację i poznanie rzeczywistości, o których mowa powyżej.

Charakterystycznym elementem sympozjum jest jego klarowny podział na dwie części: w pierwszej referaty i dyskusje odnoszą się do chrześcijańskiego dziedzictwa zachowanego w języku syriackim, zaś w drugiej obejmują one chrześcijańskie studia arabskie. W ramach III Sympozjum *Syro-Arabicum* (3–7 lutego 2015 r.) przewidziano 40 referatów w ramach części pierwszej oraz 47 w jego części drugiej. Podzielone one zostały tematycznie według następujących kategorii: Liturgia, Biblia, Sztuka i Literatura, Archeologia i Historia, Język, Teologia, Patrologia i Monastycyzm, Problemy XIX i XX w. oraz Islam – Chrześcijaństwo. Prelegenci reprezentowali środowiska naukowe z następujących krajów: Australia, Czechy, Egipt, Francja, Indie, Irak, Liban, Niemcy, Polska, Stany Zjednoczone, Szwecja, Turcja, Wielka Brytania i Włochy. Warto dodać, że organizatorzy zadbali, by konferencja nie była jedynie czasem posiedzeń naukowych, lecz by stała się także okazją do doświadczenia życia wiernych Kościołów tradycji syryjskich w świecie arabskim.

Sympozjum rozpoczęło się wtorkowym przedpołudniem 3 lutego. W ramach sesji wprowadzającej słowa powitania skierowali do uczestników przedstawiciele organizatorów: prof. Abdo Badwi OLM (Dyrektor Departamentu Nauk Syro-Antiocheńskich, USEK Kaslik), dr Ronney El Gemayel SJ (Dyrektor CEDRAC, Beirut) oraz prof. Hady Mahfouz OLM (Rektor USEK Kaslik). Następnie wykład inauguracyjny *Ktobō d-Teologia de Mar Basilius Šem'un Na'monoyō, Mafironō de ūr 'Abdīn (m. 1740)* wygłosił opat prof. Elias Khalife OLM — były przełożony generalny Libańskiego Zakonu Maronitów.

Następnie rozpoczęły się sesje syryjskiej części sympozjum. Ze względu na dużą liczbę uczestników wykłady odbywały się paralelnie w trzech aulach, co było wspólnym elementem każdego dnia konferencji. Wśród wielu interesujących referatów na szczególną uwagę zasługują te wygłoszone w ramach sesji liturgicznych. Swoje przedłożenia przedstawili tu m.in.: Jakob Thekeparampil (Kottayam, Indie), który pochylił się nad okresem Wielkiego Postu w tradycji zachodniosyryjskiej, Roger Akharass (Damaszek, Syria) z referatem dotyczącym trzech anafor przypisywanych Filoksenowi z Mabboug, czy Dibo Habbabe (Leuven, Belgia), który z kolei wprowadził uczestników w historyczno-literacką kompozycję syryjskiego *fenqitho*. Oczywiście również w innych sesjach tego dnia głos zabrano szeregiem wybitnych badaczy z zakresu studiów syrologicznych, m.in.: Abdo Badwo OLM (Kaslik, Liban), Pier Giorgio Borbone (Piza, Włochy) czy Gary Pang (Chiny). Szczególne zaciekawienie uczestników wzbudził referat tego ostatniego prelegenta, zatytułowany *Daqin Jingjiao Sanewi mengdu zon — A masterpiece of Chinese hymns and Chinese contextualized theology in Tang Dynasty*, w którym autor przywołał najstarszy chiński fragment hymnu *Gloria in excelsis Deo* (VIII w.). Poza prezentacją tekstu w kontekście reguł tradycyjnej poezji chińskiej prelegent zaprezentował jego współczesne tłumaczenia na język syriacki oraz wykonał go wokalnie w oparciu o oryginalną chińską melodię.

Wśród prelegentów wygłaszających referaty w drugim dniu sympozjum znaleźli się m.in.: Françoise Briquel-Chatonnet (Paryż, Francja), Alessandro Conti (Rzym,

Włochy), Georges Bohas (Lyon, Francja) czy Elias Chakhtoura (Bejrut, Liban). Tego dnia w programie sympozjum obecny był również polski akcent. Piszący niniejsze sprawozdanie przedstawił referat zatytułowany *Saint or sinner? The image of the Priest in the pre-Anaphoric Prayers of the West Syriac Tradition*. W referacie autor dokonał analizy piętnastu modlitw zaczerpniętych z liturgicznych tekstów syryjskich, poprzedzających anaforę eucharystyczną, które przywołują obraz kapłana jako niegodnego sługi, który dostąpił łaski stanięcia w imieniu wiernych przed tronem Boga, przed ołtarzem.

Pierwsza część sympozjum zakończyła się dyskusją wszystkich uczestników, po której odbył się koncert pieśni syryjskich w wykonaniu słynnego chóru uniwersyteckiego Uniwersytetu Ducha Świętego w Kaslik.

W trzeci dzień konferencji nie przewidziano żadnych prelekcji. W zamian zorganizowano wycieczkę do Świętej Doliny (*Wadi Qadisha*), gdzie uczestnicy spotkania mogli zapoznać się z tradycyjną religijnością Libańczyków, skoncentrowaną wokół licznych w tym miejscu klasztorów. Jednakże wieczorem w gmachu Uniwersytetu Świętego Józefa w Bejrucie odbył się wykład inauguracyjny arabską część sympozjum. Wygłosił go światowej sławy nestor studiów arabsko-chrześcijańskich — prof. Samir Khalil Samir SJ (Rzym, Włochy). Temat jego przedłożenia brzmiał: *La théologie oecuménique arabe chrétienne et son importance pour aujourd'hui*. Podczas dwóch „arabskich dni” głos zabralo wielu znanych badaczy, m.in.: Grigory Kessel (Marburg, Niemcy), Davide Righi (Bologna, Włochy), Żeljko Paša (Bejrut, Liban), Wafik Nasry (Rzym, Włochy) i Andreas Elwardt (Hamburg, Niemcy). Podobnie jak w części syryjskiej, także tu nie zabrakło polskiego akcentu, który związany był z referatem młodego polskiego dogmatyka-arabisty, ks. Michała Sadowskiego (Włocławek, Polska). Przedstawił on wygłos zatytułowany *The Trinitarian Analogies and their Role in Transmission of Theological Terminology in Arabic*, w którym przybliżył słuchaczom szereg analogii trynitarnych znajdujących się w średniowiecznych tekstach apologetyczno-dogmatycznych pisarzy arabskich. Do istoty wykładu należało ukazanie terminologii związanej z obroną prawdy o Trójcy Świętej. Warto dodać, że referat pobudził ożywioną dyskusję teologiczną.

Arabska część sympozjum zaoferowała uczestnikom pewne niespodzianki. Pierwszą z nich był wykład Bishary Ebeida (Rzym, Włochy), który jako obywatel Izraela nie mógł osobiście dotrzeć do Libanu. Jego wystąpienie, zatytułowane *Sa'id Ba riq the Theologian. New Consideration on his Historical Work „The Annales”*, zaprezentowano w formie nagrania wideo. Inną niespodzianką był wykład pragnącego zachować anonimowość naukowca zatytułowany *Une nouvelle interprétation de l'inscription arabe du Dôme du Rocher à Jérusalem*. W wysłuchanym przez wszystkich z atencją przedłożeniu prelegent wskazał na możliwą nową interpretację inskrypcji znajdujących się w jerozolimskim sanktuarium islamu *Kopuła na Skale*.

Należy zauważyć, że zorganizowane w Libanie III Sympozjum *Syro-Arabicum* było niezwykle ważnym przedsięwzięciem. Ilość prelegentów, jak i pozostałych

uczestników świadczy o dużym zainteresowaniu świata nauki podjętą tematyką, co pozwala domniemywać, że istniejące wciąż w stadium embrionalnym studia z tego zakresu zaczną obejmować swym zasięgiem coraz większe obszary świata badań teologicznych, liturgicznych i lingwistycznych.

Ks. Mateusz Potoczny